

*Стефан Дамянов -
живот
в две епохи*

© Любчо Иванов, автор, 2011 г.

© Людмил Веселинов, художник, 2011 г.

Книгоиздателска къща „Труд“, 2011 г.

ISBN 978-954-398-078-9

Любчо Иванов

*Стефан Дамянов –
живот
в две епохи*

Мемоарна книга-интервю

Книгоиздателска къща
София, 2011

Пролог

Животът посвоята загадъчна логика месрещна счл.-кор., д-ринж. Стефан Дамянов най-неочаквано преди десетина години в кабинета на тогавашния кмет на Казанлък, генерала от резерва Стефан Дервишев. Често се виждахме с него по работата ми като журналист и ни беше приятно да го правим като стари бойни приятели. Двамата бяхме завършили по едно и също време най-старото у нас Висше народно военно училище „Васил Левски“ във Велико Търново. Имаше какво лично да си споделим, да си поговорим откровенно и завчера, и за днес.

Така в една майска вечер, след като приключих с делата си из Казанлък, звъннах на Стефан Дервишев. Беше още в кабинета си и ме покани да мина.

„Заповядай, друже!“ ми рече той и прегръщайки ме топло, ми посочи дъното на стаята си, където стоеше човекът, когото така и запомних завинаги – с усмихнати очи, да гледа към нас. „Запознайте се, продължи кметът. – Това е легендарният казанлъчанин Стефан Дамянов, когото сме поканили да се върне от Варна, където работи в момента, за да оглави фондация „Българска роза“.

Предстои е традиционният Празник на розата в Казанлък, положението около него беше тежко и във финансов, и организационен план. Кметът и управителният съвет на фондацията, както сяха дара разбира по-късно, себяха обърнали да спасява положението към единотнай-опитните стопански ръководители в страната през последните две десетилетия,

предиголемитеикономическииполитическипромениунас през 1989 г.

Таказапочнаимоетоприятелствосъс Стефан Дамянов. През многобройните си по-късни срещи с него аз постепенно научавах нови и нови неща за него, за живота и съдбата му.

Сега, в края на втория му кметски мандат в Казанлък, приключвам тази книга-интервю с него. Очите му продължават да са усмихнати, когато стоим един срещу друг, независимо колко му е трудно и независимо колко му тежи неблагодарността на някого около него.

Идеята той да разкаже спомените от своя живот серодислед един негов споделен с мен разказ за срещата му във Варна с Тодор Живков, когато първият държавен партиен ръководител оставя ядосан целия си антураж от стотина човека в морската столица, авзема със себе си само Стефан Дамянов, впечатлен от неговата искреност и смелост при отстояването на важен за българското автомобилостроене въпрос. Удивен от свежия му разказ, чувството за самоирония и хумор, аз му предложих да го запишем. Направихме го, но различни обстоятелства все отлагаха да продължим по-нататък.

Ново начало навсичко даде Никола Кицевски. При една наша обща среща помолех Стефан Дамянов да поразкаже това-онова от живота си. Опитният журналист и издател веднага долови силата на разказаното и подтикна у мен решително създаването на това, което разлистваш в момента, уважаеми читателю.

Интервюиращите записи със Стефан Дамянов правехме на части от почас-два в продължение на две години. Срещаме се на най-невероятни места в Казанлък, околностите и страната. Но нито един запис не направихме в кметския му кабинет. Така усещах, че той се отпуска и проявява онова хубаво чувство за хумор, което правителствена тежка материя и дейност, която го е съпътствала в бурния му живот, в живи и приятни за слушане – а надявам се, и за четене – житейски разкази.

След дешифрирането на отделните епизоди той ги четеше и допълваше. При това между нас се водеше тиха приятел-

скавойна. Гледайкина своите сериозни и често пъти секретни дела строго, след поотпускането си пред журналистическия микрофон в неофициалната атмосфера на срещите ни следваше коригиращо „стягане“ на текста. Аз, обратно – дърпах разказите му към първоначалната им лекота на разговорния и по-четивен език. И така до последно.

„Най-тежък“ се оказа кметският период надвата му мандата през последните осем години в община Казанлък. Искреният му опит да обясни онова, което е направил през тези години за своя град и своите съграждани, го повлече в тежкия разказ на понятия, програми и задачи. „Натискът“ ми този разказ да бъде съживен от по-свежи случки имаше само частичен успех. Но фактът, че книгата се създаваше и излиза пред читателите в обстоятелствата на изпълняваната от него длъжност на кмет на Казанлък, за която бе избран два пъти с огромното доверие на хората от Града на розите и Долината на тракийските царе, до край не отпусна душата му. А и в последния момент на авторското завършване на книгата – на 25 ноември 2010 г., той заедно със 143 свои съмишленици в Казанлък учредиха и оглави уникалното сдружение „Загражданско управление“, обърнато към бъдещото развитие и решаващата управленска роля в общинските дела на гражданското общество. Това предложи нов тип местно управление – с намаляващата роля на партиите в него, но неограничаващо партийните членове наред с безпартийните граждани да участват заедно в решаването на собствената си съдба като личности и суверени на своя живот.

Така бе неизбежно Стефан Дамянов да каже в книгата и главното на своите съграждани за онова, което досега той е свършил за тях. Без да се оплаче какво му е коствало всичко това. А то му е коствало, въпреки че и пред мен е стискал зъби за много неща, които стават около него, а очите му не преставаха да ми се усмихват. Той и на вас се усмихва, скъпи приятели.

ПЪРВА ЧАСТ

С МИРИС НА БАРУТ

ГЛАВА 1

ГОЛЕМИЯТ ПЪТ ЗАПОЧВА НА МЛАДИНИ

„Големият път започва на младини“ е казал някой и не е сбъркал, струва ми се. Животът на Стефан Дамянов е потвърждение на това. Любопитно ми беше, а смятам, че е полезно и за младите хора, пък и за техните родители, как е раснал, възпитавал и се е учил бъдещият голям оръжеен конструктор и стопански ръководител от миналата епоха на страната ни и вече два мандата кмет на Казанлък в сложните икономически и политически условия на прехода към новата епоха.

Върнах го към този период от живота му след няколко вече записани разказа. Изводите нека всеки си ги направи сам, а ние да оставим Стефан Дамянов да започне разказа си.

Всички знаят, че съм казанлъчанин, но в паспорта ми винаги пише „роден в Стара Загора“, което често смущава някоя мой казанлъшки приятели и особено тези, които като малки времето ни минаваше в игра на футбол. А това е, защото майка ми на 15 май 1938 г. е потърсила помощ в родилното отделение на Стара Загора и там, естествено, е отбелязано моето рождение.

Много неща в моето детство липсваха дълги години, но затова пък ниерастяхме по-свободно, повечена улицата, повече в игри със съседските малчугани. Като деца от военното време и при нас, най-малките, беше естествено да играем на противникови отряди, на различни подобни игри, които бяха занимателни и ни възпитаваха по друг начин. А по-трудните условия на израстване дават определена закалка на младия и още неукрепнал организъм да свиква с проблемите, с трудностите... Да вижда изнемогването на семейството, да средина опашка за четвърт хляб в купонна система. Такива неща съпътстваха тогавашето детство, промените ставаха пред очите ни.

Помня и маршируването на немците по улиците в града, а след това посрещнахме войниците на Червената армия. Много играехме около танковете, които бяха разположени близо до нас на хълма Тюлбето. Обичах меруските войници да ни пускат вътре в танковете и да се въртим с куполите. Това по свой детски начин е оставило спомени от онова, което сме видели и преживели. Тогава играехме с каквото можехме. Всички играчки бяха все подръчни, като се почне от парцалената топка и се стигне до лъка и стрелата, до търсенето на патрончета по стрелбищата, където стреляха и руските, и нашите войници. Събирахме куршуми, леехме оловото, после ги използвахме за стрелите.

Веднъж, няма да забравя, събрал съм такива куршуми, които се оказаха трасиращи. Но откъде да знам? Сложих ги на опатката и ги изсипах в бабината печка. Като затрещяха ония ти ми куршуми... Всъщност печката стана на нищо – разгуби се. Добре, че баба ми не беше в стаята. Избягах. По чудо не стана пожар.

Така с детските занимания имахме и доста проблеми. Обичахме често от ацетиленовите газ генератори да вадим ацетиленовата смес. Запушвахме консервена кутия ямичкавземята, в която палехме карбамида спръчка от разстояние, и тенекиената „бомба“ хвъркваше във въздуха. Даме питах защо, но веднъж отидох с ръка да мушна клечката под една невъзпламенила се кутия и тя гръмна в мен. Остана ми белег за цял живот. Бях опръскан в кал и кърви, носиха ме до болницата. Така че животът на децата от това време беше такъв.

Кварталът беше своеобразен. Бедните хора преобладаваха. Но друга беше неговата красота. Ние израснахме около двама от най-големите български художници – Дечко Узунов и Ненко Балкански. Буквално в съседство с тези големи художници ние малките често се промушвахме до тях, когато те рисуваха, и за нас беше интересно да ги наблюдаваме. Така един ден и аз се озовах пред триножника на Дечко Узунов, който ме издърпа от групичката и след това с няколко сеанса направи портрет „Момче от улицата“. До днес не знам къде е тази картина и каква е съдбата ѝ, но няма да забравя благодатта, която тогава се излъчваше от Дечко Узунов – мек, доброжелателен, изпълнен с любов към децата. Понякакъв начин той силно ми въздейства. Впоследствие, разбира се, вече имах възможност по други начини да изкажа към него човешката си благодарност за това, което направи за нашия град и за нашата страна.

Силно впечатление от годините на детството са спомени те от първото ми визане в разкритата Казанлъшка тракийска гробница.

Недалеко от нашата къща, на върха на парка Тюлбето под военната наблюдателна кула, където обичахме да играем, военните откриха входа на неизвестната тогава гробница. Плочата на входа бе наклонена и ние, промушвайки се през отвора, попадахме в коридора, оттам – под купола на гробницата. Със свещи в ръце внимателно се вторачвахме в непознати за нас стенописи в началните дни на нейното

откриване, тя все още не беше охранявана, което ни позволяваше да надникнем в това тайнство.

Така неусетно протекоха годините на детството и започнах училище. То беше до нас – Куленското училище. Завърших го. Спомените от моя класен ръководител Стефан Стефанов бяха изключително добри. Той беше човек с богата култура, винаги влизаше в клас с цигулка и умееше да ни завладява. Излъчването му беше пленяващо и благодарение може би на него възпитанието, което той ни предаде, се чувства още първите години след това.

Започнах да уча в Техникума по механика и електротехника, „Цвятко Радойнов“ в Казанлък. Това бе едно много реномирано тогава учебно заведение, образец техникум, в който можехме и да се учим, и да практикуваме знанията в добре обзаведените лаборатории, каквито имаше в него. Завърших техникума с отличие по специалност двигатели с вътрешно горене. Така или иначе, за бъдещата си дейност, изглежда, се бях готвил още в техникума, без да знам, че добитите там знания ще ми потрябват много по-късно в живота. Защото в работата ми като ръководител „Мадара“ – Шумен, ВАМО – Варна, „Балканкар“ – София, аз непосредствено ползвах и този малък, но ценен опит, който ми служеше в пряката ми работа.

След техникума нещата, както при всеки един млад човек, се съсредоточиха в стремежа към студентството – израз на желанието ми да се уча във висше учебно заведение. Завършвайки техникума, по всички основни предмети, изисквани за кандидатстване във висше учебно заведение, имах шестици и пълно шест на дипломата. Но моята майка Мария се разболя и претърпя тежка, много рискована операция. При това сложно стечение на обстоятелствата аз реших, че няма да отида да следвам, ще изчакам да видя как ще се развият нещата. Авлизах без изпититогава, защото с максималния бал 36 можеше само да си избереш къде да постъпиш и коя специалност да учиш. Така прескочих едната година, наследващата година се записах в Машинно-електротехническия институт (МЕИ) – София. Бях започнал работав „Арсенал“

(тогава „Фридрих Енгелс“) и продължих задочно. Започнах да уча технология на машиностроенето. По тази специалност завърших три курса.

В този период се предложи на „Арсенал“ да определи специалисти, които да учат във висшите учебни заведения в Съветския съюз по много интересни за нас специалности, свързани с оръжейното производство и в по-широк спектър. В „Арсенал“, преди да замина за Русия, работех като конструктор. Усвоявахме автомат „Калашников“ – АК47. Когато предложиха тези специалности, бях във втори курс. Направиха вътрешен конкурс. В „Арсенал“ дойдоха преподаватели, специалисти от София, от Военната академия от МЕИ, които проведоха изпитите. Те бяха по химия и математика. Кандидатствах специалност с химически профили се явих на двата изпита. И двата взех с отличен. Готвехме се за заминаване в Съветския съюз, когато в края на октомври получихме съобщение, че отиването се отменя поради причини, които не бяха казани. В последствие разбрахме, че поради секретността на специалностите оценяма окончателно споразумение между нашите правителства по този въпрос.

Това се случи и в следващата година, когато отново кандидатствах. Вече бях в трети курс на МЕИ. Явих се на изпит. Дори тогава не отидох по собствено желание, въпреки че го исках, но получих покана от главния инженер на завода, който ме познаваше и ми каза да се явя на изпитите. Този път имало шанс. Главен инженер беше инж. Паньо Карапантев, който след това стана генерален директор на „Балканкар“. И така, второто ми явяване се оказа отново успешно.

Определената група заминахме за Москва, като моето предназначение беше за Тула, в Тулския политехнически институт. За наше учудване обаче, когато пристигнахме в Москва, на среща в посолството отново ни бе казано, че тези специалности все още не са разрешени и ние трябва да си изберем по собствено желание други, които ни е предложило Министерството на висшето образование на Русия. Ако не желаем – да се връщаме обратно, те поемат разноските.

Крачката беше направена и аз реших да остана, да не се връщам. От подбора на специалностите, който ми беше даден тогава, се спрях на специалността промишлена електроника. Това беше още началото в развитието на тази интересна и желана специалност от много млади хора.

Постъпих в Московския енергетически институт. Той бе едно от най-старите и реномирани висши учебни заведения в Русия. Тук се чувстваше духът на традиционната фундаментална наука. В МЕИ бяха учили и преподавали такива знаменитости като Ломоносов, Менделеев и още много други научни светила. Отидох в деканата с направлението, което имах от нашия МЕИ в София. Представих си отчислението с предметите, които съм издържал. А в трети курс всички изпити бях взел успешно. Свържахйки в деканата часовете на обучението ми в България и МЕИ в Русия, се оказа, че по математика, технология на металите, теоретична механика, съпромат, физика, електротехника – всичко по 7 предмета, поради по-малкия брой часове, изучавани при нас, трябваше да доведем седем нови изпита за един много кратък период. Вече бях месечен мври, а трябваше до декември и януари да издържа тези 7 изпита плюс редовните 5.

Когато пристигнахме в Москва, си мислехме, че знаем руския език, но дори и когато пазаруваме в магазините, изпитвахме психологическа неподготвеност да водим нормален езиков разговор, а камо ли да разговаряме в института по материята на изучаваните вече специалности. А те бяха много сложни предмети – като специалности по отношение на познанието на руския език в техническото му приложение. Това всичко ми даде основание да реша да се върна с още една година назад в следването, но нормално да усвоя руския език и да затвърдя някои учебни познания. Така направих. Започнах фактически втори курс с вземането на тези изпити. Това се оказа добра възможност да получа полезна допълнителна учебна подготовка.

Изискванията по отношение на тези предмети бяха много по-засилени. А подготовката си аз усвоих и по-добре материалите, свързани с математиката, съпроматата, теоретична-

та механика и другите тежки предмети, които бях минал вече веднъж. Така, започвайки в история си университет, издържах всички изискващи се предмети в Московския енергетически институт за втори курс.

Занапаголяма изненада обаче в началото на май следващата година ни събраха от новопосолството, като този път никазаха, че всички въпроси сурезждането на обучението ни по закритите специалности са уредени и можем на другия ден да пътуваме кой какъдето е определен. Аз – за Тула с другите мои състуденти, които тогава почнаха следването си една година след мен. Практически вече имах една изпреварваща година, защото бях изкарал в история курс. Такова беше и положението на моя колега Георги Марков, с когото следвахме заедно.

И така, след два дена се озовахме в нашата Тула, в Тулския политехнически институт (ТПИ), в който започнахме сериозната си подготовка по специалности, които бяха пряко свързани с работата в „Арсенал“. Впечатляващо беше първото ми посещение в института. Закрит институт с над 22 хиляди студенти. Неговата дейност е продължение на специалности от Бауманския институт в Москва, където се подготвят най-добрите специалисти в областта на отбранителната промишленост, ракетостроенето, на Космоса, на прилагането на всички нови проекти и технологии, свързани с устояването на различни направления в този отрасъл. Впечатливи несамо университетът и специалностите, които се предлагат на студентите, а и много добродушният прием, с който ни посрещнаха в Тула. Беше специално създаден деканат за работата с чуждестранни студенти. До тогава нито един външен гражданин, от която и да било друга страна, не беше получавал достъп и правото да учи тук. Ние бяхме първите, удостоени с тази възможност. Този деканат, който работеше снас, безизключително добре подбрани хора. Деканът беше нашият преподавател по автоматичнострелково и зенитно оръжие доц. Нина Долгих, която през цялото ни следване ни помагаше бързо да усвоим сложните нови специалности с голямото си умение на прекрасен педагог и сърдечен човек.

И всички останали наши преподаватели бяха много богат педагогически опитистаж – професори, доктори на науките, лауреати на Ленински награди. С отношението си към нас тени предоставиха възможност бързо да се справим с учебния материал, въпреки че беше крайт на семестъра. Но това пък засили отговорността ни вкъси срокове да наваксваме всичко, което е предмет на учебната дейност. В ТПИ това, което изучавахме, ни погълна много бързо, защото за първи път се сблъскахме с модерни оръжейни конструкции, с нови, непознати технологии.

Учехани и се запознахме с водещи руски оръжейници, лауреати на държавни премии – Михаил Калашников, акад. Лев Кошкин, проф. Геннадий Толокольников, Николай Макаров, професорите Василий Грязеви и Аркадий Шипунов – изтъкнати специалисти в противоракетната отбрана и скорострелните оръжейни системи, доц. Богородицки, доц. Трофимов, доц. Марков и много други.

Дълбок поклон пред това, което сториха за нашата професионална подготовка, и човешкото им отношение.

Групата, в която учехме аз и колегата ми Георги Марков, бе сред студенти от различни националности – руси, украинци, арменци, грузинци и др. Живеехме изключително задружно. Това бяха момчета, завършили военната служба, бяха работили, по-зрели и опитни в живота. Имахме и няколко девойки. Помагаха ни много по учебните предмети.

Стипендиите на нашите състуденти не бяха големи и често пъти в съботните и неделните дни заработвахме малко средства. Много често това ставаше на товарната жп гарав Тула, където те разтоварваха вагони. И ние с Георги също участвахме някога такива „операции“. Приедното обаче разтоварването на 50-килограмовичували картофи на гърба едва не паднах от талпата, по която пренасяхме тежкия товар. След този случай бях определен за „отчетник“ на групата.

Посещавахме театри, пътувахме до Москва и Ленинград – в Большой театър, в Мариинския театър, в театър „Таганка“ на представления с Висоцки и на много други културни и исторически места.

Неусетно времето летеше. Обучението ми доставяше истинско удоволствие и гордост, че съм сред избраните от България, които са призвани да получават знания по тези специалности, така необходими за нашата отбранителна промишленост и наука.

Туко бихнах оръжието, то бе и остана за мен като брънка от първата преживяна любов.

Завърших Тулския политехнически институт през юли 1968 г. Получих диплом с отличие. Бях първият дипломиран сечуждестранен български студент в този прекрасен храм на науката – моя трети университет.

Курсовата ми работа се ръководеше от ректора на института проф. Фьодор Седикин. А дипломната си работа изпълнявах в Тулския оръжеен завод, където ръководител ми беше главният директор на Тулските оръжейни заводи Евгений Сабинников, тогава народен представител.

Богатата теоретична подготовка, която получих в Тулския политехнически институт, ми помогна изключително много, когато отново се завърнах в „Арсенал“. Пет учебни години в Русия и три в България, прекарани в тримой университета, бяха достатъчни за теоретичното ми обучение. Беше време да се пристъпи към истинския живот.

Завърнах се в България в края на юли 1968 г. На митницата в Пловдив, при освобождаване на багажа ми – основно книги, се наложи с часове да обяснявам какво е това „кулман“ (чертожна дъска слостов механизъм), тежестта на която беше около 30 кг. На митничарите това направи впечатление, защото не бяха срещали такъв товар да се пренася от Русия. А тази чертожна дъска година след това бе най-добрият ми помощник вкъщи за работа по различни проекти.

С голямо желание и очакване си подадох документите за постъпване на работа в „Арсенал“. Бях извикан от личния състав за събеседване. Седнах и зачаках в приемната.